

રાત્રિભોજન – અન્ય દર્શનમાં નિષેધ

શ્રી જિનશાસન જેટલી સૂક્ષ્મતા ભલે અન્ય દર્શનમાં ન હોય, પરંતુ અન્ય દર્શન પણ રાત્રિભોજનમાં અસંખ્ય જીવોની હિંસાને સ્વિકારે છે અને તેને મહાપાપ પણ કહે છે. તદોપરાંત રાત્રિભોજનને તેઓ નરકનો નેશનલ હાઈવે નંબર એક ગણાવે છે અને તેઓ રાત્રિભોજન કરનારના જપ-તપ-તીર્થયાત્રાદિ રૂપ સત્કાર્યો (પુણ્ય) નિષ્ફળ જાય છે એવું પણ જણાવે છે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં કદાચ ધર્મગુરુઓ એમને શાસ્ત્રની સત્ય વાતથી વાકેફ ન પણ કરતાં હોય અથવા અંધારામાં પણ રાખતા હોય; પણ એટલા માત્રથી રાત્રિભોજનમાં પાપ લાગતું બંધ થઈ જતું નથી અને રાત્રિભોજન, સેવ્ય બની જતું નથી.

આસ્તિક દર્શનો અને યોગ દર્શન પણ રાત્રિભોજનને પાપ અને અભક્ષ્ય જ દર્શાવે છે અને તેના ત્યાગ માટે જ પ્રોત્સાહિત કરે છે. તેઓ એક મહિનાના રાત્રિભોજન ત્યાગનું ફળ પંદર નકોરડા ઉપવાસ (ફરાળ વગરના ઉપવાસ) જેટલું પુણ્ય જણાવેલ છે અને એક વખતનું રાત્રિભોજનનું પાપ સેંકડો ચાંદ્રાયણ તપથી પણ શુદ્ધ ન થઈ શકે એટલું જણાવેલ છે.

રાત્રિભોજન વિશે ગ્રંથોના આધાર :

चत्वारो नरकद्वारा, प्रथमं रात्रिभोजनम् ।

परस्त्रीगमनं चैव, सन्धानानन्तकायिके । । पद्मपुराण-प्रभासखंड.

નરકના ચાર દરવાજા છે:- ૧. રાત્રિભોજન ૨. પરસ્ત્રીગમન ૩. બોળ અથાણું અને ૪. અનંતકાય (કંદમૂળ) નું ભક્ષણ.

અર્થાત્ જેઓ આ ચાર પાપથી નિવૃત્ત નથી થતાં તેઓની નરકમાં જવાની સંભાવનાઓ અત્યંત અધિક છે કે જ્યાં અનંતા દુઃખો

ભોગવવા પડે છે. નરકનું જઘન્ય (ઓછામાં ઓછું = MINIMUM) આયુષ્ય ૧૦,૦૦૦ વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ (વધારેમાં વધારે = MAXIMUM) આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમનું (અસંખ્યાત કાળનું) છે અને ત્યાં દરેક સમયે (કાળનો નાનામાં નાનો અંશ) અનંતુ દુઃખ છે કે જેનું વર્ણન કરવું પણ શક્ય નથી.

મઘમાંસાશનં રાત્રૌ - ભોજનં કંદમ્બક્ષણમ્ ।

યે કુર્વન્તિ વૃથાસ્તેષાં, તીર્થયાત્રા જપસ્તપઃ । । મહાભારત (ઋષીશ્વરભારત)

જેઓ મદિરા-દારૂ, માંસ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળનું ભક્ષણ કરે છે તેમના તીર્થયાત્રા, જપ-તપાદિ અનુષ્ઠાનો નિષ્ફળ જાય છે.

અર્થાત્ રામાયણની જેમ મહાભારતમાં પણ મદિરા-દારૂ, માંસ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળના ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપેલ છે.

અસ્તંગતે દિવાનાથે, આપો રૂધિરમુચ્યતે ।

અન્નં માંસસમં પ્રોક્તં, માર્કણ્ડેયમહર્ષિણા । । માર્કણ્ડેયપુરાણ

માર્કણ્ડેયમહારૂષિ જણાવે છે કે સૂર્યાસ્ત પછી પાણી પીવું એ લોહી પીવા બરાબર છે અને અન્ન ખાવું તે માંસ ખાવા બરાબર છે.

મૃતે સ્વજનમાત્રેડપિ, સૂતંક જાયતે કિલ ।

અસ્તંગતે દિવાનાથે, ભોજનં કિમુ ક્રિયતે ? । ।

સ્વજનનું મૃત્યુ થતાં સૂતક લાગે છે, તો પછી સૂર્યાસ્ત પછી ભોજન કેમ કરાય?

અર્થાત્ સ્વજનનું મૃત્યુ થતાં જ્યાં સુધી પ્રેત ઘરમાં હોય ત્યાં સુધી કોઈ ભોજન કરતું નથી તો જ્યારે સૂર્યદેવ અસ્ત થઈ જાય છે ત્યાર પછી ભોજન કેમ કરાય? અર્થાત્ રાત્રિભોજન કેમ કરાય?

મઘમાંસાશનં રાત્રૌ-ભોજનં કંદભક્ષણમ્ ।
ભક્ષણાત્ નરકં યાતિ, વર્જનાત્ સ્વર્ગમાંજ્ઞયાત્ । ।

મદિરા, માંસ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળનું ભક્ષણ જે કરે છે તે નરકમાં જાય છે. અને તેનો ત્યાગ કરે તે સ્વર્ગમાં જાય છે.

યે રાત્રૌ સર્વદાઽઽહારં, વર્જયન્તિ સુમેધસઃ ।
તેષાં પક્ષોપવાસસ્ય, ફલં માસેન જાયતે । ।

જે પુણ્યાત્મા રાત્રે સર્વ આહારનો ત્યાગ કરે છે તેને એક માસ (મહિના) માં એક પક્ષ (૧૫ દિવસ) ના ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

અર્થાત્ રામાયણ, મહાભારતની જેમ માર્કંડેયપુરાણ માં પણ મદિરા-દારૂ, માંસ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળના ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપેલ છે. અને તેનું ફળ ૧૫ દિવસ ના ઉપવાસ સમાન અને તેના કારણે સ્વર્ગપ્રાપ્તિ પણ જણાવેલ છે.

નોદકમપિ પાતવ્યં રાત્રાવત્ર યુધિષ્ઠિર ।
તપસ્વિના વિશેષેણ, ગૃહિણા ચ વિવેકિના । । માર્કંડ પુરાણ અ.૩૦શ્લોક ૨૨.

હે યુધિષ્ઠિર ! તપસ્વીઓએ તો ખાસ અને વિવેકી ગૃહસ્થોએ પણ રાત્રે પાણી શુદ્ધા ન પીવું જોઈએ.

અર્થાત્ રાત્રિભોજનના ત્યાગ ઉપરાંત સર્વે જનોએ અને ખાસ કરીને તપસ્વીજનોએ રાત્રે (સૂર્યાસ્ત પછી) પાણીનો પણ ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે.

ત્વયા સવમિદં વ્યાહતં, ધ્યેયોઢસિ જગતાં રવે !

ત્વયિ ચાસ્તમિતે દેવ ! આપો રુધિરમુચ્યતે !! કપોલસ્ત્રોત્ર શ્લો.૨૪-સ્કન્દ પુરાણ

હે સૂર્યદેવ ! આપથી સર્વ જગત વ્યાપ્ત છે, અને આપ જગતને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છો. માટે હે દેવ ! આપના અસ્ત થયા બાદ પાણી પણ લોહી બરાબર ગણાય છે.

અર્થાત્ રાત્રિભોજનના ત્યાગ ઉપરાંત સર્વે જનોએ પાપથી બચવા સૂર્યાસ્ત પછી પાણીનો પણ ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે.

નક્તં ન ભોજયેઘસ્તુ, ચાતુર્માસ્યે વિશેષતઃ ।

સર્વકામાનવાપ્નોતિ, ઇહલોકે પરત્ર ચ । ।યોગવાશિષ્ઠ પૂર્વાર્ધ શ્લો.૧૦૮

જેઓ રાત્રિભોજન કરતાં નથી અને ચતુર્માસમાં તો ખાસ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરે છે, તેઓના આ ભવ તથા પરભવના સર્વ મનોરથો સિદ્ધ થાય છે.

एकभक्तशनान्नित्यमग्निहोत्रफलं लभेत् !

अनस्तभोजनो नित्यं, तीर्थयात्रफलं भवेत् !! स्कन्दपुराण स्कन्द ७ अ.११ श्लो.२३५ .

જેઓ નિત્ય એકવાર જ ભોજન કરે છે તેઓને અગ્નિહોત્રના ફળનો લાભ થાય છે. અને જેઓ નિત્ય સૂર્યાસ્ત પૂર્વે જ ભોજન કરે છે તેને તીર્થયાત્રાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

चातुर्मास्ये तु सम्प्राप्ते, रात्रीभोज्यं करोति यः ।

तस्य शुद्धिनं विद्येत, चान्द्रायणशतैरपि । ।

ऋषीश्वरभारत-वैदिकदर्शन .

ચાતુર્માસમાં પણ જે રાત્રિભોજન કરે છે તેના પાપની શુદ્ધિ સેકડો ચાન્દ્રાચણતપથી પણ નથી થતી.

અર્થાત્ સર્વે શાસ્ત્રોમાં મદિરા-દારૂ, માંસ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળના ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપેલ છે. અને તેનું ફળ સર્વ મનોરથ સિદ્ધિ અને ઘરે બેઠા તીર્થયાત્રા વગેરે જણાવેલ છે.

મદિરા-દારૂ, માંસ ભક્ષણ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળ ભક્ષણમાં અનેક જીવોની હિંસા થાય છે અને તે હિંસાનું ફળ ઉપર જણાવ્યા અનુસાર નરકના દુઃખો જ છે, તેથી જ તેનો ત્યાગ કરાવેલ છે. અને તેના ત્યાગથી થતી અહિંસા અનુમોદનિય છે તે જણાવેલ છીએ.

યો દદ્યાત્ કાઙ્ગવનં મેરુઃ, કૃત્સ્નાં ચૈવ વસુંધરામ્ ।
एकस्य जीवितं दद्यात्, न च तुल्यं युधिष्ठिर ! । । महाभारत

હે યુધિષ્ઠિર ! જે એક સોનાના મેરુનું દાન કરે છે અથવા આખી પૃથ્વીનું દાન કરે છે અને બીજો એક પ્રાણીને જીવનદાન (અભયદાન) આપે છે એ બન્ને ને સરખાવી શકાતા નથી (કારણ કે જીવનદાન અધિક શ્રેષ્ઠ છે).

न भू प्रदान न सुवर्ण दान न गो प्रदानं न तथान्न दानं ।
यथा वदान्तीह महा प्रदानं सर्वेषु दानेषु अभय प्रदानम् । ।

સુવર્ણ, પૃથ્વી, ગાય અને અન્નદાનથી પણ અભયદાનને મહાદાન કહેવામાં આવ્યું છે.

दीर्घमायुः परं रूपमारोग्यं श्लाघनीयता ।
अहिंसायाः फलं सर्व, किमन्यत् कामदैव सा । । योगशास्त्र प्र.२ .

દીર્ઘ આયુષ્ય, શ્રેષ્ઠરૂપ, આરોગ્ય, પ્રશંસનીયતા, સર્વે અહિંસાના ફળ જાણો. વધારે શું કહું, અહિંસા કામધેનુ સમાન છે.

અર્થાત્ મદિરા-દારૂ, માંસ ભક્ષણ, રાત્રિભોજન અને કંદમૂળ ભક્ષણના ત્યાગથી જે અહિંસાનું પાલન થાય છે, તેને જગતનું સર્વ શ્રેષ્ઠ દાન જણાવેલ છે અને તેનું ફળ કામધેનુ સમાન અર્થાત્ સર્વ મનોરથ સિદ્ધિરૂપ જણાવેલ છે.

મજ્ઞિમનિકાયના કીટાગિરિસૂત્રમાં કહ્યું છે કે- એક વખત બહુ મોટા ભિક્ષુ સંઘ સાથે ભગવાન બુદ્ધ કાશીમાં હતા. ત્યારે ભગવાને ભિક્ષુઓને બોલાવ્યા અને કહ્યું “ભિક્ષુઓ ! હું રાત્રિભોજનના ત્યાગ-પૂર્વક ભોજન કરુ છું. રાત્રિભોજનના ત્યાગ-પૂર્વક ભોજન કરવાથી આરોગ્ય, ઉત્સાહ, બળ, સુખપૂર્વક વિહારનો અનુભવ કરુ છું. આવો ભિક્ષુઓ ! તમો પણ રાત્રિભોજનના ત્યાગ-પૂર્વક ભોજન કરો, રાત્રિભોજનના ત્યાગ-પૂર્વક ભોજન કરવાથી તમે પણ તેનો અનુભવ કરશો.”

અર્થાત્ ભગવાન બુદ્ધે પણ રાત્રિભોજન ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપેલ છે.

સંકલનકાર: CA. જયેશ મોહનલાલ શેઠ.

સંકલનકારના પુસ્તકો WWW.JAYESHSHETH.COM ઉપર ઉપલબ્ધ છે.